

## JUHÁSZ István Ábel

### Egy pénzügyőr karriere a dualista korban

DOI: 10.31628/RTH.XIX.2010.33-34N.119-122P

A dualista korszak pénzügyőrségéről a századforduló előtti évekből törvény- és rendeletszövegeken, egyesületi dokumentumokon, újságcikkeken, két rövidebb életű pénzügyőr újságon és az IKLÓDY Győző szerkesztette *Magyar Pénzügyőrön*, valamint ARDAI Ignác *Pénzügyőri zsebnaptárán* és néhány személyi anyagon kívül kevés forrásértékű dokumentum maradt fenn. A személyi anyagok - a levéltárakat ért károsodások mellett - nem jogfenntartó jellegük miatt jogászi szemléletű selejtezéseknek eshettek áldozatul, értékes forrásoktól fosztva meg ezzel a történészeket. A pénzügyőrség mindennapjai, human viszonyainak tekintetében éppen ezért jelentős az a pénzügyőri visszaemlékezés, önéletrajz, amelynek nemzetiségi és nyelvi vonatkozásait itt ismertetni kívánok.

A dualista kori pénzügyőrség történetét feldolgozó szakirodalomból - a teljesség igénye nélkül csak néhányat emelnék ki: a korabeli szakirodalomból ARDAY (KADERZAVEK) Ignác munkái mellett WENCZEL Gusztáv: *A magyar királyi pénzügyőrség szervezetére és szolgálatára vonatkozó szabályok, utasítások és rendeletek gyűjteménye*.-t,<sup>1</sup> korunkban pedig PARÁDI József számos tudományos cikke és a *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. című három kötetes könyve<sup>2</sup> mellett KÖPF László: *Fejezetek a magyar vámigazgatás és a pénzügyőrség történetéből*. című munkáját,<sup>3</sup> és HORVÁTH György: *Pénzügyőrök muzsikálnak*. című kötetét.<sup>4</sup>

A birodalom pénzügyőrsége az I. Ferenc osztrák császár uralkodása alatt 1829-ben a bécsi Udvari Kamara rendeletére felállított határőrség (Grenzwache) valamint az I. Ferdinánd osztrák császár (Magyarországon: V. Ferdinánd király) uralkodása alatt 1835-ben létrehozott jövedéki őrség (Gefällenwache) 1843-as összevonásából jött létre.<sup>5</sup> A császári és királyi pénzügyőrség birodalmi érdekeket szolgált, értelemszerűen a vezénylet nyelve a német volt, állománya pedig soknemzetiségű. Az 1848-as polgári átalakulás során a szabadságharc leveréséig a magyar korona alá tartozó területeken a pénzügyőrség a magyar pénzügyminiszter alárendeltségébe került. A szabadságharc leverése után a pénzügyőrséget az Ideiglenes Kamarai Igazgatóság alárendeltségébe helyezték, kerületi pénzügyi igazgatóságokat állítottak fel, a pénzügyőrséget ekkor katonai jellegű szervezeti felépítés jellemezte: szekció (Section) - bizottság (Commisario) - felügyeleti kerület (Respicientenkreis) - őrsztály (Wachabteilung),<sup>6</sup> és ismét a birodalmi érdekeket végrehajtó szervezetté vált.

A magukat magyar hazafiaknak tartók körében nem sok szimpátiát élvezett a testület.<sup>7</sup> De, hogy a finácokat, ahogy akkor a pénzügyőröket emlegették, máshol sem szerették nagyon, arra példa Robert BURNS verse (The devil's awa wi' th' excisman), amelyet ARANY János 1868 körüli fordításában ismerhetünk: „Az ördög elvitte a fináncot.”<sup>8</sup> A kiegyezés során létrehozták a Magyar Királyi Pénzügyőrséget a császári pénzügyőrség illetékes személyi állományának átvételével, melynek nemzeti karaktere azonban csak fokozatosan alakulhatott ki. A részben németajkú tisztukar és legénység számára kezdetben nehézséget jelenthetett a magyar vezényleti nyelv bevezetése. A századforduló tájékán az asszimilációt és a magyar nemesi előnevek használatának divatját egy pékinas pénzügyőri karrierjének megismerése által is tetten érhetjük.

AMBRÓZY Gyula (Szepesbéla, 1841 — Losonc, 1921.) pénzügyőri karriere a

korszak lehetőségeit kihasználó, társadalmi felemelkedést elérő, asszimilálódó német polgári életút. Névadása is a korabeli és helybeli nemzetiségi viszonyok tükré.<sup>9</sup> Apját, AMBRÓZY János szépassági német (cipszer) szíjgyártót nem ismerte, mivel korán elhunyt. "Német volt az anyanyelvem, sajnos szepesbélaei dialektussal. »Hober, Hober, Hober Gald«".<sup>10</sup> Mostohaapja 15 éves kora előtt egy helyi német nyerges és kárpitoshoz adta inasnak, majd 15 évesen Pestre ment pékinasnak.<sup>11</sup> Néhány év vándor pékinaskodás után eljött az újoncozás ideje, s mert félt a 12 éves szolgálati idejű katonaságtól, beállt pénzügyőrnek, "mert a hosszú katonai szolgálati időt a pénzügyőrségnél is le lehetett szolgálni".<sup>12</sup>

Egerben a pénzügyőri számarlétra legalsó grádicsán, mint vigyázó lépett a császári és királyi testületbe 1862-ben, 21 éves korában, és szokatlanul hamar, tízhavi szolgálat után sikeres fővigyázói vizsgát tett - a későbbiekben a pénzügyőrségnél a szabályok szerint 4 év szolgálat után lehetett fővigyázói vizsgát letenni. Ő is említi, hogy egy "Neufinger nevű, több éves vigyázóval vizsgáztam volna". Hogy ennek a gyorsaságnak az oka szorgalma, vagy valamely ismerősének, rokonának (bátyja szintén pénzügyőr lett) befolyása volt, nem tudjuk, azonban beszédes, amit az egrai pénzügyőri biztos iskolázott fiáról írt: "habár kevesebb szolgálati ideje volt, mint nekem, mégis egész természetesnek találtam, hogy ő legyen előbb előléptetve, mint én."<sup>13</sup>

A számos áthelyezés során voltak nyugalmasabb állomáshelyei is, így volt ideje – és kedve – az írott magyar nyelv elsajátítására is, nyelvileg képezni tudta magát.<sup>14</sup>

A kiegyezés után a szolgálati nyelv a magyar lett. A testület soknemzetiségű volta miatt azonban ez nem magyar anyanyelvűek számára nagy kihívást jelenthetett.<sup>15</sup>

A fővigyázó után a szemlési rang következett, mint a legmagasabb legénységi beosztás, ezt 1863-ban nyerte el, letette a szemlési vizsgát. Nemsokkal később megnősült, amit szintén szokatlán egyszerűen ír le, nem említve semmiféle, a szolgálati viszonyból eredő nehézséget, holott a dualista kor pénzügyőrségében a legénység jelentős százaléka cserélődött évente a nősülést szigorúan szabályzó előírások miatt kilépők következtében. A szemlésnél magasabb rangok tisztí rangok voltak, (1867 után a következő emelkedő sorrendben: biztos, főbiztos, felügyelő főfelügyelő).

1871-1872 táján Ólublóra helyezték szakaszvezetőnek és biztosi teendőket is kapott, mert a biztos nem győzte egyedül ellátni a feladatát. Biztosi állásért többször folyamodott, de elutasították, mert nem volt érettségije, és ekkor már a tisztí rang elnyerését érettségijéhez köthették. Mégis sikerült letennie a biztosi esküt Besztercebányán. Balassagyarmaton 10 éven át biztosi teendőket látott el, majd az 1880-as évek elején 6 évig Losoncon szolgált, I. osztályú pénzügyőri biztossá nevezték ki – eben az időszakban vezették be az új szeszadórendszert. Később visszakerült Balassagyarmatra: az új cukorfogyasztási adótörvény hatálybalépése itt érte, majd a pénzügyőrségi személyes ügyek előadójává nevezték ki, de megbetegedett, áthelyezését kérte, így elesett a felügyelői kinevezéstől.

Ebben az időszakban jelent meg az 1881-től évente aktualizált formában kiadott ARDAY Ignác-féle Pénzügyőri zsebkönyvekben számos tisztí neve mellett a nemesi előnév; AMBRÓZY Gyula neve elé a „sédeni” jelző kerül, azonban a grófi rangot szerző sédeni és remetei AMBRÓZY családdal való rokonságról nincs adat, és maga az önéletrírás is megerősíti AMBRÓZY Gyula polgári eredetét.

Nyugdíjazásáig Rózsahegyre, szlovák környezetbe került.<sup>16</sup> Bár a szlovák-magyar viszony kieleződéséről nem írt, kiviláglik, hogy nem érezte jól magát köztük: „Rózsahegyén, a tótok között még meghalva sem akartam maradni, — nyugdíjazás után — Losoncra költözöktem”.<sup>17</sup>

Főbiztosként 61 éves korban, 1902-ben nagy csalódására nyugdíjazták, mivel új nyugdíjtörvény lépett életbe, ám ezzel sose tudott igazán megbékülni. „A nyugdíjas állapot folyton nagyon rossz s unalmas azért, mert megszűnt minden hatáskör”.<sup>18</sup> 1921-ben 80 éves korában halt meg Losoncon, vagy ahogy az akkora már csehszlovák fennhatóság alatt álló várost nevezték: Lučenecen.

AMBRÓZY Gyula pénzügyőr visszaemlékezéséből egy asszimilálódó, magyarrá váló és a társadalmi ranglétrán folyamatosan előre lépő német anyanyelvű polgár sorsa rajzolódik ki. Önéletleírását 1916-ban, 75 évesen magyarul gépelte le. Mivel az írás központi témája szolgálati helyzetének alakulása, — bár családjáról is írt, elsősorban nagy életfordulók és betegségek kapcsán —, ezért a dualista korszak pénzügyőri humán viszonyainak kutatásához értékes adalékul szolgál.

#### Jegyzetek:

<sup>1</sup> WENCZEL

<sup>2</sup> PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.*

<sup>3</sup> KÖPF (A szerző művének 9. oldalán tévesen I. Ferdinándot nevezi meg a határőrség létrehozójaként. A valóságban azonban ekkor még elődje I. Ferenc uralkodott. A tévedést átvette — a pénzügyőrség történetét bemutató több honlap is.

<sup>4</sup> HORVÁTH

<sup>5</sup> PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.

<sup>6</sup> Idem: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok.

<sup>7</sup> „A zsandárok mind kémeek, alávaló huncut gazemberek, kik árulásukért zsolddal fizettetnek. Szinte olyanok a Finanzwache emberei. Ezekre nézve is meg fog kondulni a vészharang. Csak egy szép napon meglátjátok, mint kezdik legyilkolni szerteszét az országban. Ekkor ti is lássatok hozzá. Ha a gazok a fogadóban, kocsmában egy asztal mellé ülnek veletek, keljen fel a becstületes ember. Ha kérdez, miért, hallgassatok, tűrjetelek, szenvedjetelek.” MAKK József, Kossuth felhatalmazottjának kiáltványa 1851/52.)/ SOMOGYI

<sup>8</sup> Vesd össze 4.sz. jegyzettel

<sup>9</sup> „Engem Gyula és Jakab névre kereszteltek, utóbbi nevetem csak azért kaptam, hogy a tót parasztok a vásárrban könnyen megszólíthassanak, t.i. »Pán Jakabnak«, mert engem is szíjgyártónak szántak” AMBRÓZY

<sup>10</sup> Loc.cit.

<sup>11</sup> „Pest még egészen német volt, csunya kiejtéssel. »Wir sámer Pester Birger«. »Werst nit aufi gestigen wert nit obi gefoll«. Csakhogy én tisztán is tudtam németül.” Loc.cit. 1-2.p.

<sup>12</sup> Loc.cit. 4.p.

<sup>13</sup> Loc.cit. 5.p.

<sup>14</sup> „Mezőcsátra lettem áthelyezve szakaszvezetőnek. Minthogy az egész pénzügyőri szolgálat ismerete a kis újjamban volt, a szakaszvezetői teendőket naponkint 1-2 óra alatt könnyen elvégeztem. Kezdttem unatkozni, mire egyik jóbarátom, GYURKOVITS községi jegyző szórakozásra felajánlotta nekem a községi könyvtárat, csakhogy tiszta magyar volt, mely nyelven még csak beszélni tudtam. Így a magyar szövegű könyvek olvasása eleinte nehezen ment — mégis szótár segítségével kiolvastam az egész könyvtárat.” Loc.cit. 9.p.

<sup>15</sup> „Későbbben rendelet érkezett, hogy ezentúl a hivatalos nyelv már nem a német, hanem a magyar lesz. Ez a rendelet ménykőcsapásként hatott a szakasz legénységére, csupán én magam tudtam magyarul. ... Meg kell jegyezmem, hogy nemcsak az alárendelt legénység, de az elüljáró fővigyázók, szemlések és biztosok sem tudtak magyarul, csakhogy muszáj volt tudni. Miskolcon, ahová Mezőcsát tartozott, akkoriban a biztos BAKALÁRZ és a szemlések: PELISSEK volt. Egyik sem tudott magyarul. Ők írták a szemlést „utánnézőnek”, a fővigyázót „főfelügyelőnek”, a vigyázót pedig „felügyelőnek”. Ebből lehet következtetni, hogy írták a többi szavakat magyarul. Hát még az alárendelt legénység! Hogyan tudhatott az ilyen példák mellett magyarul írni? Nemsokára visszahelyeztek engem Egerbe. Rögtön fogadtam magamnak

instructort, bizonyos KRAUST, az előbb említett KRAUSNAK az öccsét. Ez tanított engem 4 hétig a magyar nyelvre, tovább nem kellett engem tanítani, elég volt.” Loc.cit. 10-11.p.

<sup>16</sup> „Hedry titkár, helyettes igazgató, igen jó barátom kítartásra intett s tanácsolta, ne adjak be új kérvényt, evvel csak rontanám az előmenetelemet – így beszélt hozzám: A rangsorban veszedelmesen elül vagy már, ma-holnap felügyelő lehetsz, felügyelőket csak az előadók-ból neveznek ki, s ha te az előadói tisztséget itt hagyod, akkor kinevezést többé nem remélhetsz. Minthogy csak az egészséget óhajtottam, azért nem hallgattam a jótanácsra... hamarosan át lettem helyezve Rózsahegyre...már útközben ... kezdtem keservesen megbánni áthelyeztetésemet ...Csakugyan, olyan szegény kiéhezett tótokat sehol életemben nem láttam, aminőket ottan, Liptóban találtam.” Loc.cit. 51-53. és 57.p.

<sup>17</sup> Loc.cit.

<sup>18</sup> Loc.cit. 61.p.

#### A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

### **MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK**

HORVÁTH

HORVÁTH György: *Pénzügyőrök muzsikálnak. A vám és pénzügyőrség kulturális életének és zenekarának emlékkönyve 1867-2005.* Budapest, 2005, Reál Szisztéma Dabasi Nyomda.

KÖPF

KÖPF László: *Fejezetek a magyar vámigazgatás és pénzügyőrség történetéből.* Budapest, 2003, Tipico Design.

PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.*

PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design.

SOMOGYI

SOMOGYI Éva: *Abszolutizmus és kiegyezés 1849-1867.* Budapest, 1981, Gondolat, 85.p.

### **TANULMÁNYOK**

PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CII.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p.

PARÁDI: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok.

PARÁDI József: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII.évf. (1998) 9.sz. 82-86.p. A tanulmány korábbi változata 1997 szeptember 23.-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

### **SZABÁLYZATOK**

WENCZEL

WENCZEL Gusztáv (szerk.): *A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezetére és szolgálatára vonatkozó szabályozások, utasítások és rendeletek gyűjteménye.* Budapest, 1894, Magyar Királyi Állami Nyomda.

### **KÉZIRAT**

AMBRÓZY

AMBRÓZY Gyula: *Az életrajzom.* Turdossin, 1916, Kézirat.